

ביאורים

בת המלך נישאה לעירוני. זהו זיווג שאינו מתאים וגורם ייסורים רבים לבת המלך. אם כן, מדוע המלך השיא את ביתו לאותו עירוני? נראה שהמלך רצה שבת המלך תדע מהו תפקידה. כאשר בת המלך בארמון היא יכולה לשקוע בחיי תענוגות ולא להבין את המיוחדות שלה כבת מלך. כאשר היא נישאת לעירוני היא מתחילה להבין מה היה לה ביד. העדינות המלכותית, האחריות והאצילות אינן נמצאות בבית העירוני. ככל שבת המלך תבין שמקומה אינו בביתו היא תוכשר להיות בת מלך המבינה את תפקידה. המאכלים הטובים שנותן לה העירוני מהווים תזכורת עבודה לכך שהיא בת מלך ועוזרים לה לא לשקוע במאכלים הגסים ובהתנהגות הפשוטה של העירוני.

כך גם הנשמה, בת המלך, נשלחה כאן לעולם, לגוף עירוני פשוט, כדי שתזכה בקרבת מלך מלכי המלכים הקב"ה בזכות ולא בחסד. לכן ככל שהיא משתוקקת יותר למלך, ככל שהיא טועמת בעולם הזה מהתורה ומהמצוות שמזכירות לה את ארמון המלך, היא תשקע פחות בענייני העולם הזה ותהיה מוכשרת ומוכנה למימוש תפקידה כבת מלך בעולם הבא.

כדי שמאכלים יהיו ערבים לבת המלך הם צריכים להיות מתוקנים כמו בשולחן המלוכה. דבר זה מלמדנו שחייבת להיות תורה מן השמיים כדי למלא את הצימאון האדיר שיש לנשמה, שמגיעה מן השמיים, לבוראה.

הרחבות

• הגוף והנפש

הנפש... בגוף האדם, והיא עצם נבדל מן העליונים, לא תקבל השלמה. בפרק זה המהר"ל עוסק במורכבות שיש באדם משום שיש בו גוף ונפש שיש ביניהם סתירה - "שחורבן הנפש בתיקון הגוף, ותיקון הנפש בחורבן הגוף" [הקדמה לפירוש המשניות לרמב"ם]. **החת"ם סופר** [סוכה לו:ז] כתב שדברים אלו נכונים דווקא בחוץ לארץ, אך אדם בארץ ישראל שיאמר שאינו רוצה לזרוע את שדהו מפני שרוצה ללמוד תורה - דומה למי שאמר שאינו רוצה להניח תפילין מסיבה זו. יישוב הארץ הוא מצווה ואין לדחות אותה מפני לימוד תורה. המצווה אינה רק בגידול פירותיה הקדושים של הארץ, אלא בכל מלאכה שמוסיפה ליישובו של עולם.

כך מוסבר הנוסח של ברכת-מעין-שלש "ונאכל מפריה ונשבע מטובה". יש שמחקו מילים אלה, מפני "שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים מצוות התלויות בה" [טור אורח חיים רח]. אך בבית חדש תמה עליהם: "הלא קדושת הארץ... נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ... ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה" [שם]. בארץ ישראל יש לנו היכולת לקדש גם את המעשים היום-יומיים, למצוא את הקודש בחיים שלנו ממש, ולא רק בבית המדרש. אם כן, המהר"ל לא שולל את העיסוק בגוף, אלא את השכחה שהגוף הוא כלי ולא העיקר.

שאלות לדין

למה גורם ה'שידוך' המוזר שבין העירוני לבת מלך? איך זה בא לידי ביטוי בנו?
מה יכול לגרום לאדם ללכת לפי הכוח הפנימי שלו, ולא להימשך אחר עולם החומר?

המהר"ל המבואר 'קול חי'

הסיבה שאין האדם יכול להגיע אל השלימות המוחלטת

ובמדרש (ויק"ר ד, ב): וגם הנפש לא תמלא (קהלת ו, ז). לפי שהנפש יודעת שכל אשר תגיע לעצמה תיגע'. לפיכך אינה שבעה מצוות ומעשים טובים. אמר רבי לוי: משל לעירוני? שהיה נשוי בת מלכים, אף על פי שמתאכילה כל מעדני מלך, אינו יוצא חובתו, למה? שהיא בת מלכים. כך, כל מה שיפעל האדם עם נפשו אינו יוצא ידי חובתו. למה? לפי שהיא מלמעלה, עד כאן.

ובאור ענין זה, פי הנפש הזאת שהיא מלמעלה³ ועומדת בתחתונים, תמיד היא משתוקקת אל התורה ואל המצוות, במה שהיא⁴ בתחתונים. ודבר זה לחסרון מדרגה נחשב לה. שהיא עצם נפש אלהי מלמעלה, עומדת בתחתונים. וכל דבר שהוא חסר, משתוקק אל השלמה. והתורה והמצווה הם השלמה אל הנפש. ובשביל כך משתוקקת הנפש אל התורה ואל המצוות, לצאת אל הפעל ולהיות מושלם. אמנם, לא תשבע מצוות ומעשים טובים, במה שהיא עומדת בתחתונים, בגוף האדם. שדבר זה ממדרגת עצם הנפש, שהיא מלמעלה, ולכך אינה משלמת בתחתונים בגוף החמרי. וכיון שאינה משלמת, אינה שבעה מצוות ומעשים טובים. רק היא משתוקקת תמיד להיותה משלמת לגמרי, ואינה משלמת עד שתבא אל התכלית⁴, במה שהיא עצם אלהי מלמעלה. וזה שהיא מדרגה אחרת אל בת מלך שישארת לעירוני, ועם⁵ שהוא נותן לה כל מעדני עולם, אינו יוצא ידי חובתו עמה, מפני שהיא בת מלך, והיא מתחברת אל עירוני הזה. ואם כן, תמיד היא חסרה, כשאר היא עם העירוני הזה. וכל אשר נותן לה, סוף סוף היא עם העירוני, שאינו זוג שלמה. ולכך לא יכל לעשות כפי הראוי לה, שהיא בת מלך. שעל כל פנים היא מתחברת לעירוני ולא מלך. ולכך אינו יוצא ידי חובתו עמה.

וכן כשאר הנפש היא מלמעלה, ואף כי המצוות והתורה הם יציאה לה אל השלמות, מפל מקום, במה שהיא עומדת בתחתונים, בגוף האדם, והיא עצם נבדל מן העליונים, לא תקבל השלמה. לכך אינה שבעה מן המצוות, והיא נחשבת בכך כל ימי היותה עם הגוף. וזה מה שרצינו לברר.

ודבר זה מציב⁷ תורה מן השמים. למי שיודע ענין הנפש ומדרגתה, שהיא מן השמים⁸, והיא עצם בלתי מושלם, ולכך השלמתה על ידי התורה והמצוות, כמו שיתבאר בעזרת השם יתברך. פי נתן לה המעלה היותר על כל, היא התורה, להשלים חסרונה. בעבור שהנפש משתוקקת תמיד אל ההשלמה, מפני שעומדת בתחתונים והיא מן השמים, ומה שאפסר להשלימה נשלמה.

במדרש על הפסוק: וגם הנפש לא תמלא, דרשו חז"ל: לפי שהנפש יודעת שכל אשר תגיע לעצמה תיגע¹ ויגיעתה במצוות היא לטובתה ואושרה, לפיכך אינה שבעה מצוות ומעשים טובים. אמר רבי לוי: משל לעירוני² [אדם פשוט], שהיה נשוי בת מלכים, אף על פי שמאכילה כל מעדני מלך, אינו יוצא חובתו, למה? שהיא בת מלכים. כך, כל מה שיפעל האדם עם נפשו אינו יוצא ידי חובתו. למה? לפי שהיא מלמעלה.

ביאור מדרש זה: נשמת האדם, שהיא חצובה מן העולמות העליונים ועתה נמצאת בעולם התחתון, משתוקקת תמיד אל התורה והמצוות, שאף הם מהעולמות העליונים. היות הנשמה בעולם התחתון נחשבת לה כחסרון כפול, האחד שהיא בעולם התחתון, והשני שהיא אינה בעולמות העליונים. כל דבר שהוא חסר שואף אל שלמותו. מאחר שהתורה והמצוות הם השלמה לנשמת האדם היא שואפת לדבוק בהם, כי באמצעותם תמצא את השלמתה. אולם היותה בעולם התחתון יוצר מצב שבו לעולם לא תגיע אל סיפוקה, לכן גם כאשר מקיים האדם תורה ומצוות ככל יכולתו אין בזה די. רק כאשר תחבור הנפש אל העולמות העליונים, ששם מקורה, תגיע אל שלימותה.

חז"ל דימו את הנשמה לבת מלך שנישאת לעירוני, ואף על פי שהיא נותן לה כל מעדני מלך אינו מצליח לספק את רצונה, מפני שהיא בת מלך ומפני שהיא נמצאת עם העירוני. כוונת חז"ל היא שהעירוני⁶ אינו הזיווג המתאים לה, ולמרות כל מאמציו לא יוכל להביאה למצב של שובע, מפני שעצם החיבור שביניהם אינו מתאים לה, כי הזיווג המתאים לה הוא מלך ולא עירוני.

כך היא נשמת האדם, שהיא מן העליונים ומתחברת אל גוף האדם שהוא מהתחתונים. אף כי תורה ומצוות הם מזונה האמור להשביעה ולהביאה אל השלימות, אין הדבר יוצא אל הפועל מפני היותה בעולם התחתון ולא בעולמות העליונים.

עקרון זה שבארנו מוכיח את היות התורה מן השמים. מעלת הנשמה שהיא מעולם העליון, והיא בלתי מושלמת בעולם הגשמי. השלמתה החלקית בעולם הזה היא באמצעות תורה ומצוות, שאף הן מהעולם העליון, כי אין אפשרות להשלים את הנשמה בדבר שאינו מן העולם העליון. זה מוכיח שהתורה, שרק בה תמצא הנפש את שלימותה, היא מהעולם העליון היינו מן השמים.

[במה שהיא - בגלל שהיא. עומדת בתחתונים - הנשמה מוגבלת על ידי כוחות הגוף.]

הסבר משל בת מלך שנשאת לעירוני

השתוקקות הנפש לתורה ומצוות - הוכחה להיות התורה מן השמים

ביאורים

על האדם מוטלת עבודה תמידית לתקן ולשכלל את עצמו, וכמו שביאר המהר"ל בפרקים הקודמים, שהנשמה זקוקה לפעולה כדי לצאת אל הפועל. המדרגה בה הוא נמצא בכל עת, מהווה דרך ומעבר למדרגה הבאה אחריה, וכך עד יומו האחרון. ניתן היה לחשוב שמכיוון שהמטרה היא דבקות באלוהים, כל אדם יבחר את הדרך שלו לפי הרגשתו ולפי מה שנראה בעיניו מתאים לאישיותו.

תפיסה זו אינה באמת מקדמת את האדם לאותה מטרה למרות הרגשתו, מכיוון שישנה רק דרך אחת להשיג מטרה זו, והיא דרך קיום המצוות. הבורא יתברך בחכמתו נתן לנו תרי"ג מצוות ובכך הגדיר לנו באופן ברור כיצד היא הדרך לעובדו ובאיזה אופן יתקן האדם את עצמו.

כל אדם נברא הוא יצור חומרי בטבעו. ניתן לראות זאת באופן בולט בחודשיו הראשונים, בהם אין כל ביטוי לצדדים רוחניים ולכישורים שכליים שיש בו, אלא לצרכים חומריים בלבד כמו שינה ואכילה.

כל אדם שלא מפתח את הצד השכלי והרוחני שבו, נשאר תינוק במובן מסוים. כדי לרומם את האדם משפלות החומר ולגרום לו להצליח להגיע למטרות עליונות הרבה יותר, נתן הקב"ה לאדם את המצוות, ורק מכיוון שמצוות אלו ניתנו לנו על-ידי הבורא בעצמו, יש בהן את הכוח להשפיע. ממילא כל דרך אחרת שהאדם מעלה מדעתו חסרת השפעה ומשוללת מעיקרה.

מכיוון שמקור המצוות הוא מהקב"ה עצמו, ברור הוא שמספרן וחילוקן לשתי קטגוריות - "עשה" ו"לא תעשה" הוא בעל משמעות עמוקה, שאותה מבאר המהר"ל בהמשך.

הרחבות

• איך המצוות מרוממות את האדם

וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה הַמִּצְוָה שֶׁהִשְׁכֵּל מְחַיֵּב, הָרִי בָּזָה יִצְאָה נִפְשׁוֹ מִן הַטֶּבַע הַחֲמִרִית וְדָבְקָה בְּשִׁכְלִי. סֵפֶר הַעֵיִקָרִים מוֹנֵה שְׁלוֹשָׁה סוּגֵי דַתּוֹת: א. טַבְעִית. ב. נִימוּסִית. ג. אֱלֹהִית. הַדַּתּוֹת הַטַּבְעִיּוֹת וְהַנִּימוּסִיּוֹת הֵן דַּתּוֹת שְׁכוּלּוֹת מוֹסֵר טַבְעִי וְכֹלְלִים לְתִיקוֹן הַחִבְרָה, בְּעוֹד מִטַּרַּת הַדַּת הָאֱלֹהִית הַיָּא: "לְהִישִׁיר הָאֲנָשִׁים אֶל הַשְּׂגַת הַהַצְלָחָה הָאֲמִתִּיּוֹת שֶׁהִיא הַצְּלָחַת הַנַּפֶּשׁ וְהַהֲשָׁאוֹת הַבְּחָצִי וְתִרְאָה לָהֶם הַדְּרָכִים שֶׁיִּלְכּוּ בַּהֲגַעְתָּה וְתוֹדִיעַ לָהֶם הַטּוֹב הָאֲמִתִּי כִּדִּי שִׁישְׁתַּדְּלוּ בַּהֲשַׁגְתּוֹ וְתוֹדִיעַ לָהֶם גַּם כֵּן הָרַע הָאֲמִתִּי כִּדִּי שִׁישְׁמְרוּ מִמֶּנּוּ" [סֵפֶר הַעֵיִקָרִים א, ז]. לְפִי דְבָרָיו, מִטַּרַּת הַמִּצְוּוֹת הַיָּא לְרוֹמֵם אֶת הַנַּפֶּשׁ כִּדִּי לְהַגִּיעַ לְדַבְּקוֹת בַּה'. זוֹהִי "הַהַצְּלָחָה הָאֲמִתִּית" בְּעוֹלָם הַזֶּה.

דְּבָרֵי רַבְּנּוּ בַחֲיִי עַל הַתּוֹרָה אֲנִי מוֹצֵאִים הַסָּבֵר לְדַבֵּר: "הַקְּדוּשָׁה הַזֹּאת לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִשָּׂאֵר הָעוֹבְדֵי גִילּוּלִים אֵינָה אֵלָּא בְּמַעֲשֵׂה הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוּוֹת, כִּי עִם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוּוֹת יִתְחַקֵּךְ כּוֹחַ הַשִּׁכְלָה וְיִחְלֹשׁ כּוֹחַ הַתְּאוּוֹת. וְיִדְוַע כִּי הַתְּאוּוֹת חֲזָקָה בְּטַבְעָה וְהֵנָּה הִיא בְּאִדָּם קוֹדֶמֶת לְשִׁכְלוֹ, כִּי הַתְּאוּוֹת מוֹטְבַּעַת בּוֹ מִתְחִילַת נְעוּרָיו... וְיֵשׁ לָהּ מְחִזְקִים וְעוֹזְרִים רַבִּים, וְהֵם הַמְּאֲכִלִים וְשָׂאֵר הַתְּאוּוֹת הַגִּשְׁמִיּוֹת, וְהַשִּׁכְלָה שֶׁהוּא עֵצֶם רֹחַנִי וְהוּא נִגְזֵר מִן הָעוֹלָם הָעֵלְיוֹן הוּא נִכְרֵי בְּעוֹלָם הַגּוֹפּוֹת הָעֵבִים וְהַגִּסִּים..." [וִיקָרָא יָא, מֵד]. מְדַבְּרָיו עוֹלָה הַסָּבֵר שְׁכִלִי לִכְךָ שֶׁהַמִּצְוּוֹת מְסִיעוֹת בִּידְיָנוּ לְהִדְבֵּק בַּה'. עַל יְדֵי קִיּוּמָן אֲנִי יוֹכֵלִים לְהַתְּנֵתָן מֵהַטַּבַּע הַגּוֹפְנִי וְלִשְׁלוֹט עַל מַעֲשֵׂינוּ. דְּבָרִים אֵלּוֹ דּוֹמִים לְדְבָרֵי הַמְּהַר"ל בּוֹ עִסְקָנוּ.

(להרחבה נוספת: כד הקמח א-ב)

שאלות לדין

על פי דברי המהר"ל בפרקים הקודמים, מדוע ה'שכל האלוהי' שלנו מחייב אותנו לקיים מצוות?

מה אנו לומדים מכך שמספר המצוות איננו סתמי? איך זה משנה את היחס שלנו למצוות?

לעילוי נשמת אילה בת ר' חנא מנחם ז"ל

פרק ד

נושא הפרק: מצוות עשה ולא תעשה תפקידן ומנין

הַדְּרָכִים וְהַפְּעֻלּוֹת אֲשֶׁר הֵם מְבִיאִים אֶל הַהַצְּלָחָה, הֵם מִצְוּוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁבְּזוּלָתָם! הִיָּה נִשְׁאָר בְּכַח, כְּמוֹ שִׁיתְּבָאָר עוֹד. וְהֵם (הם) כְּמוֹ הַחֶבֶל שֶׁמַּעֲלִין אֶת הָאָדָם מִבּוֹר הַתְּחִתִּיּוֹת, הוּא הָעוֹלָם הַשִּׁפְלִי, אֶל עוֹלָם הָעֵלְיוֹן, לְהוֹשִׁיב אוֹתוֹ עִם הַמְּלֹאךָ ה' צְבָאוֹת עֵין בְּעֵין וְכְמוֹ שִׁיתְּבָאָר עֵינָן זֶה. כִּי הַמִּצְוּוֹת הֵם צְרוּף הָאָדָם מִן הַגִּשְׁמִיּוֹת, עַד שֶׁאֵין הָאָדָם טַבְעִי חֲמִרִי בְּעַל הַיּוֹהֵ וְהַפְּסוֹד, כְּמוֹ שֶׁהֵם הַדְּבָרִים הַטַּבְעִיִּים הַחֲמִרִיִּים.

כִּי כָּל הַמִּצְוּוֹת מְחַיֵּב אוֹתָם הַשִּׁכְלָה שֶׁכָּף וְכָף יַעֲשֶׂה. וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה הַמִּצְוָה שֶׁהִשְׁכֵּל מְחַיֵּב, הָרִי בָּזָה יִצְאָה נִפְשׁוֹ מִן הַטֶּבַע הַחֲמִרִית וְדָבְקָה בְּשִׁכְלִי*, כִּי הַשִּׁכְלָה הָאֱלֹהִי מְחַיֵּב הַמִּצְוָה. וְזֶהוּ צְרוּף וְזָכוּף נִפְשִׁי כְּמוֹ שִׁיתְּבָאָר.

וּמִסְפַּר הַמִּצְוּוֹת שֶׁבָּהֶם נִפְשׁוֹ יִצְאָה מְאֻפְּלָה לְאוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ זְכָרוֹנָם לְבְּרַכָּה בְּסוּף מִכּוֹת (כג, א): דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: תְּרִי"ג מִצְוּוֹת נִתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה, שִׁס"ה לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמִנְיָן יְמוֹת הַחַמָּה, רמ"ח עֲשֶׂה כְּמִנְיָן אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם. אָמַר רַב הַמְּנוּנָא: מֵאֵי קָרָא? תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה, תּוֹרָה בְּגִימְטְרִיאַ הַכִּי הוּי? תּוֹרָה שִׁית מֵאָה וְחָד סְרִי הוּי, אֲנִכִּי וְלֹא יְהִיָּה לָךְ מִפִּי הַגְּבוּרָה? שְׁמַעֲנִים, עַד כָּאֵן. וְאֵין סַפֵּק שֶׁאֵין מִסְפָּרָם וּמִנְיָנָם שֶׁל הַמִּצְוּוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת בְּמִקְרָה. כִּי אֵין מִקְרָה לְכְמוֹ דְּבָרִים אֵלּוֹ הָאֱלֹהִיִּים.

וְעוֹד, שֶׁלֹּא תֵּלֶה הַמִּסְפָּר בְּמִקְרָה קְרָה, רַק שֶׁאֲמַר עַל מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁהֵם כְּמִנְיָן יְמוֹת הַחַמָּה. וּמִסְפַּר מִצְוּוֹת עֲשֶׂה כְּמִסְפַּר אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם. וְהוּא עֵינָנָם לְדְבָרִים אֵלּוּ? וְאֵם נֹאמַר כִּי מִסְפַּר מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שִׁס"ה, שֶׁמִּזְהִירִין אֶת הָאָדָם בְּכָל יוֹם שֶׁלֹּא לְעַבֵּר לֹא תַעֲשֶׂה, וּמִצְוּוֹת עֲשֶׂה רמ"ח שֶׁמִּזְהִירִים אֶת הָאָדָם שֶׁבְּכָל אֲבָרָיו יַעֲשֶׂה הַמִּצְוּוֹת אֵם כֵּן גַּם הִיָּה אֲפָשָׁר שִׁיְהִיָּה בְּהַפֵּךְ זֶה, מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה רמ"ח שֶׁמִּזְהִירִים כָּל אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא יַעֲבֵר לֹא תַעֲשֶׂה, וּמִצְוּוֹת עֲשֶׂה שִׁס"ה שֶׁמִּזְהִירִין כָּל יוֹם שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּצְוּוֹת. וּמְכַל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יְהִיָּה דְּבָר זֶה רַק רְמוֹ, וְאֵין רְאוּי בְּדְבָרִים הָאֱלֹהִיִּים שֶׁנִּמְצָאִים כֵּן לְעַצְמָם! וְלָכֵן הַמְּאָמֵר הַזֶּה מִן הַמְּאָמְרִים הָעֲמֻקִּים.

הַדְּרָךְ הַמְּבִיאָה אֶת הָאָדָם לַחֲיֵי הָעוֹלָם הַבָּא, הִיא בְּאֲמַצְעוֹת מִצְוּוֹת הַתּוֹרָה, מְבַלְעֵדִיהֶן הִיָּה הָאָדָם נִשְׂאֵר בְּכַח וְלֹא הִיָּה מְנוּחָה, וְדַבֵּר זֶה יִתְבָּאֵר עוֹד בַּהַמְּשָׁךְ. מִצְוּוֹת הַתּוֹרָה הֵן כְּמוֹ חֶבֶל הַמַּעֲלָה אֶת הָאָדָם מִבּוֹר עֵמוּק - הוּא עוֹלָמָנוּ הַחֲמוּרִי עַד שֶׁמְבִיאָו לְקִרְבַּת הַמֶּלֶךְ ה' צְבָאוֹת. הַמִּצְוּוֹת מְסַתְּרוֹת אֶת הָאָדָם מֵהַחֲמוּרִיּוֹת, עַד אֲשֶׁר הוּא נַעֲשֶׂה לֹא מוֹגְבֵל וְלֹא סוּפִי.

כֹּל הַמִּצְוּוֹת, מִתְחַיֵּב הָאָדָם בְּקִיּוּמָן מְגִזִּירַת הַבּוֹרָא. כְּשֶׁעוֹשֶׂה הָאָדָם אֶת הַמִּצְוָה שֶׁחִיּוּבוֹ הַבּוֹרָא הוּא פוֹרֵשׁ מְעוֹלָם הַחֲמוּר וְדַבֵּק בְּעוֹלָם רֹחַנִי, כִּי חִיּוּב מִצְוָה זֶה בֹּא לוֹ מְעוֹלָם רֹחַנִי, הֵינּוּ מֵהַשִּׁכְלָה הָאֱלֹהִי. וְבוֹה מְזַכַּכַת נִפְשׁוֹ מִן הַחֲמוּר.

מִסְפַּר הַמִּצְוּוֹת שֶׁבְּאֲמַצְעוֹתָן יוֹצֵאת נֶפֶשׁ הָאָדָם מֵאֻפְּלָה לְאוֹרָה הֵינּוּ תְּרִי"ג, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חַכְמִים בְּסוּף מִסְכַּת מִכּוֹת: דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: תְּרִי"ג מִצְוּוֹת נִתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה, שִׁס"ה לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמִנְיָן יְמוֹת הַחַמָּה וְרמ"ח עֲשֶׂה כְּמִנְיָן אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם. אָמַר רַב הַמְּנוּנָא: מֵאִיזָה פְּסוּק נִלְמַד דְּבַר זֶה? עוֹנֵה הַגְּמָרָא: תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה. שְׁאוֹלַת הַגְּמָרָא: וְכִי תּוֹרָה בְּגִימְטְרִיָּה הִיא תְּרִי"ג, וְהִי הִיא רַק שֶׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת עֶשְׂרֵה? וְהִיא עוֹנֵה: 'אֲנִכִּי' וְלֹא יְהִיָּה לָךְ מִפִּי הַגְּבוּרָה [הַקְּב"ה] שְׁמַעֲנִים וְלֹא מִפִּי מִשָּׁה. אֵין סַפֵּק שֶׁמִּסְפַּר הַמִּצְוּוֹת אֲנִי מְקַרֵּי, כִּי אֵין מְקַרִּיּוֹת לְדְבָרִים אֱלֹהִיִּים בְּעֵלֵי מִשְׁמַעוֹת כְּמִצְוּוֹת הַתּוֹרָה.

וְעוֹד, גַּם חו"ל לֹא אֲמָרוּ אֶת מִסְפַּרן שֶׁל הַמִּצְוּוֹת כְּמִנְיָן מְקַרֵּי, אֵלָּא תֵּלּוּ אֶת מִנְיָן מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה בִּימּוֹת הַחַמָּה, וְאֵת מִצְוּוֹת הָעֲשֶׂה בְּמִסְפַּר אֲבָרֵי הָאָדָם. וְיֵשׁ לְשִׂאוֹל: מַהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּין אֵלּוֹ לְמִנְיָן הַמִּצְוּוֹת? אֵין לּוֹמֵר שְׁכוּנוֹת חו"ל הִיא שְׁכִיבִיכוֹל מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מִסְפָּרָם כְּמִנְיָן הַיָּמִים, שְׁמִזְהִירִים אֶת הָאָדָם שֶׁבְּכָל יוֹם לֹא יַעֲבֹר עֲבִירוֹת, וּמִנְיָן מִצְוּוֹת הָעֲשֶׂה כְּמִנְיָן אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם, שְׁמִזְהִירִים אֶת הָאָדָם שֶׁבְּכָל אֲבָרָיו יְקִיִּים מִצְוּוֹת. כִּי אֲפָשָׁר הִיָּה לּוֹמֵר גַּם לְהַפֵּךְ, שֶׁמִּנְיָן מִצְוּוֹת הֵלֵא תַעֲשֶׂה רמ"ח שְׁמִזְהִירִים כֹּל אֲבָרָיו מִלְּעֹבֵד עֲבִירָה, וּמִנְיָן מִצְוּוֹת הָעֲשֶׂה שִׁס"ה כְּמִנְיָן יְמוֹת הַחַמָּה, שְׁמִזְהִירִים שֶׁבְּכָל יוֹם יַעֲשֶׂה מִצְוּוֹת. בּוֹדֵאֵי שְׁדַבְּרִים אֵלּוֹ רַק רְמוֹ, כִּי דְבָרִים אֵלּוֹ שֶׁהֵם עֲנִיִּינִים אֱלֹהִיִּים שְׁמִזְהִירִים לְהִיּוֹת נִתְּלִים בְּדְבָרִים מְהוֹתִיִּים וְלֹא בְּרַמְזִים קְלוּשִׁים. הַמְּסַקְנָה הָעוֹלָה מְדַבְּרִים אֵלּוֹ שֶׁמֵּאֲמַר זֶה שִׁיךְ לְמֵאֲמָרִים בְּעֵלֵי עוֹמֵק.

המצוות מעלות את האדם מן הטבעי אל הרוחני

מקור המצוות הוא השכל האלוקי, לכן המצוות מעלות את האדם אל הקב"ה

מנין תרי"ג המצוות, רמ"ח עשה ושס"ה לית אינו במקרה

מדוע רמ"ח מצוות לית דווקא כנגד אברי האדם, ושס"ה מצוות עשה דווקא כנגד ימות החמה?

ביאורים

לכל מצווה ומצווה יש טעם משלה. בין אם אנו, בני האדם, יכולים לנסות לשער ולהסביר טעמי מצוות ובין אם לאו, מכל מקום ברור הוא שלכל מצווה יש חלק בתיקון האדם והשלמתו.

מלבד החלוקה לפרטי מצוות, אנו מכירים חלוקה רחבה יותר - מצוות "עשה" ומצוות "לא תעשה". לכל קבוצת מצוות יש תפקיד ויעוד משלה בהשפעתה על האדם, ושתי הקבוצות יחד בונות את האדם בצורה שלמה.

הקבוצה הראשונה היא מצוות "לא תעשה", שהן הגבלות ואיסורים. יודע הבורא בחכמתו כי ישנם מעשים שמשחיתים את צלם האלוהים שבאדם. האדם מאבד את מעלתו, את יתרונו הגדול על פני שאר בעלי החיים שנבראו בלי דעת ובינה, כאשר הוא עושה מעשים מסוימים. כלומר כל עבירה על מצוות לא תעשה מורידה את האדם ממעלתו הבסיסית כאדם, "מותר האדם מן הבהמה אין", וממילא אין שם "אדם" עליו.

הקבוצה השנייה היא מצוות "עשה". האדם לא יוכל להיות במדרגת "אדם" בלי התקדמות, אלא עליו להצדיק את השם הזה ואת יתרונו. מוטלת עליו החובה לממש את הכוח הגלום בשכל האלוהי שניתן בו. כל עוד לא הוציא כוחות אלו מהכוח אל הפועל, שוב פספס את יעודו ומטרתו בעולם.

אנו רואים מכאן שנדרשת מהאדם עבודה אקטיבית ועשיית מעשים בפועל כדי להשתלם ולהתקדם, ובכך הוא מגלה ומממש בחייו את הפוטנציאל הרוחני שלו.

הרחבות

• קניית השלמות על ידי התורה והמצוות

וְצִרְיָךְ שִׁיקְנָה הַשְּׁלֵמוֹת בְּפֶעַל, על ידי המצוות האלהיות. המהר"ל מסביר שעל ידי עשיית המצוות האדם מוציא לפועל את הכוח האלוהי הגנוז בקרבו. דברים דומים כותב הר"ן בדרשותיו: "אף דברי תורה מכוונים לב האדם ומפקחים אותם, ולא פקחות שיגיע ממנו נזק או דעת נפסד אלא השגת דעת אמתי ישיג האדם בו למה שהוא תכליתו, שיש חכמות מפקחות לב האדם אבל יטוהו מדרך חיים לדרך מיתה שיקנה מהם דעות נפסדות שבהם יהיה נטרד, אבל התורה לא תשאיר ללומדיה דעת נפסד או מדה מגונה" [דרשות הר"ן דרוש ג].

ר' יצחק עראמה מוסיף שזוהי מעלתם המיוחדת של ישראל ובה נבדלו משאר האומות: "ולפי שבעניין זה יתחלפו מעלות בני אדם זה על זה אמר שבשני דברים אלו יהיו ישראל סגולה, שהוא קבול החכמה והשלמות, שהכוח האלקי הזה ימצא רק בהם בהיותם לו יתברך על ידי למוד התורה וקיום מצוותיה, ובזה נפרדו מכללות מין האדם" [עקדת יצחק שער ארבעים וארבע, שמות יט, א].

מלבד השלמות האישית לה זוכה האדם על ידי קיום מצוות, אף העולם כולו מתקדם לשלמותו: "וסוד העניין הזה כי הקב"ה התחיל הבריאה והעמידה על מצב שיוכל אחר כך האדם להשלימה עד שיהיה לו השכר על מעשיו, וזה כי האדם נברא כבר בצלם אלוהים ודיוקנו בדמות דיוקן של מעלה, ועם כל זה איננה שלימה להדמות לעליון לגמרי, עד שישלימנה במעשיו הטובים, והוא ענין המצוות שהם תרי"ג כתר"ג אברי האדם" [רמח"ל, אדיר במרום דף ג].

שאלות לדיון

מהו ההבדל העקרוני בין פעולה אקטיבית של האדם לבין פעולה פסיבית שלו? האם אנו יכולים לאבד את מעלתנו כבני אדם, בעקבות ההתנהגות שלנו?

דַּע, כַּאֲשֶׁר רָצָה הַשֵּׁם יִתְבַּרְךְ לְזִכּוֹת אֶת הָאָדָם, שִׁיקְנָה הַנְּצַחִיּוֹת עַל יְדֵי מְצֻוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, אִי אֶפְשָׁר שִׁיקְנָה אוֹתוֹ רַק עַל יְדֵי שְׁנֵי מִיַּי מְצֻוֹת: הַחֲלֹק הָאֶחָד, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְשֻׁנָּה אֶת מְצִיאֹתוֹ אֲשֶׁר נִבְרָא עָלָיו, כִּי אִם מְשֻׁנָּה אֶת מְצִיאֹתוֹ אֲשֶׁר נִבְרָא עָלָיו, הֲרִי יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי מָה שֶׁהוּא רָאוּי לְמְצִיאֹת הָאָדָם, וַיְבִיא הַפֶּסֶד לְמְצִיאֹתוֹ. וְאֵלּוּ הֵם מְצֻוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. שֶׁכֵּל אֵלּוּ הַמְצֻוֹת הֵם שֶׁלֹּא יֵצֵא הָאָדָם מִן מָה שֶׁהוּא רָאוּי אֶל מְצִיאֹתוֹ, כְּבַעֲלִית אֶסוּר וְגָזַל וְגִנְבָה, וְכִיּוֹצֵא בָהֶם מִן הַמְצֻוֹת. אִף כִּי אֲנַחְנוּ לֹא נִדְעֵ טַעַם הַמְצֻוֹת, מְכַל מְקוֹם נִדְעֵ בָהֶם, שֶׁכֵּל מְצֻוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הֵם יְצִיאָה מִן הַיִּשָּׁר הַמְצִיאֹת מָה שֶׁהִשְׁכָּל מְחִיב. וְהִצִּיאָה מִן הַיִּשָּׁר הַמְצִיאֹת הוּא הַפֶּסֶד וְאֶבֶד אֱלִיו.

הַחֲלֹק הַשְּׁנִי, הֵם מְצֻוֹת עֲשֶׂה. שֶׁכֵּבֶר אֲמַרְנוּ כִּי אֵין הָאָדָם בְּמִדְרַגְתּוֹ הָאֲחֵרוֹנָה הָאֱלֹהִיּוֹת, וְכֹאֵלּוּ הוּא בְּכַח בְּלִבְד, וְצִרְיָךְ שִׁיקְנָה הַשְּׁלֵמוֹת בְּפֶעַל, עַל יְדֵי הַמְצֻוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, וְכֹמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר לָךְ לְמַעַלָּה בְּפָרְקִים הַקּוֹדְמִים. שְׂאֵף אִם הָאָדָם קוֹנֶה הָעוֹלָם הַזֶּה הַטְּבַעִי הַחֻמְרִי, לֹא קִנְהָ עוֹלָם הַבָּא, שְׂאֵינוֹ גִּשְׁמִי, כִּי אִם עַל יְדֵי הַפְּעֻלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, וְעַל יְדֵם יִזְכֶּה לְעוֹלָם הַנִּבְדָּל.

מצוות העשה מביאות את האדם לשלמות הרוחנית

עליון לדעת, הקב"ה רצה שיזכה האדם לחיי העולם הבא באמצעות המצוות האלוהיות. דבר זה מחייב שתי מערכות של מצוות.

מערכת אחת היא מצוות השומרות שלא ישתנה האדם¹ ממעלתו שנברא בה, כי אם ישתנה לרעה הרי שכבר אינו במדרגת האדם ותיפסד מציאותו כאדם. מערכת זו היא מערכת מצוות לא תעשה כמו: בעילת איסור, גזל, גניבה וכיוצא באלו. מערכת זו שומרת שלא יצא האדם ממה שראוי לו כאדם. אמנם אין אנו יודעים טעמן של מצוות, בכל זאת יודעים אנו טעם כללי למצוות לא תעשה שעניינן הוא שלא יצא האדם מדרך היושר, יושר שמחויב בו האדם על פי צווי הקב"ה. יציאה מישרות זו היא הפסד וכליון לאדם.

המערכת השנייה של המצוות היא מערכת מצוות העשה. כבר התבאר לעיל, כי² אין האדם במעלתו הגמורה בשעת בריאתו, ועליו להשלים את עצמו ולהוציא כוחותיו אל הפועל באמצעות המצוות. בעמלו בעולם החומר לא זוכה האדם לחיי עולם הבא, שאינו עולם חומרי, רק ע"י מצוות העשה, שהן פעולות אלוהיות, יזכה לחיי עולם הבא.

ביאורים

ישנה חלוקה מפורסמת בין העולם הזה לעולם הבא. שני חלקים אלו הם בחינת דרך ומטרה, פרוזודור וטרקליון, כאשר מטרת העולם הזה היא ההכנה לקראת השגת העולם הבא.

המהר"ל מבאר שישנה חלוקה נוספת הנמצאת בתוך אותו חלק של העולם הזה. החלק הראשון הוא המציאות הטבעית החומרית כולה, שנבראה בששת ימי הבריאה. המושלת על מציאות טבעית זו היא השמש, מכיוון שהיא זו שעל-ידיה ניתן לחלק באופן ברור את העולם לזמנים של יום ולילה, לשנים, לעונות, למצבים שונים של מזג האוויר ועוד.

החלק השני הוא מציאות האדם. אף-על-פי שגם הוא שייך גם לעולם הטבע, מכל מקום הוא מהווה חלק בפני עצמו שהרי הוא מטרת הבריאה כולה וכל המציאות הטבעית נועדה לשמש אותו, כפי שאומרים חז"ל [קהלת רבה פרשה ז]: "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו... כל מה שבראתי בשבילך בראתי". כלומר האדם אינו רק מציאות טבעית. אמנם יש בו גם מציאות טבעית, אך יש בו הרבה מעבר לכך, ובזה הוא נעשה מובדל משאר הבריאה הטבעית (הבדל נוסף יבואר להלן).

יתרונו של האדם על פני שאר הבריאה אינו מנתקו ממנה, אלא מטיל עליו אחריות לנהלה ולהנהיגה. הנהגה זו פירושה לקחת אחריות למעשיו וליישרם, מפני שבמעשיו משפיע שפע רוחני לאותה מציאות שנבראה לשמשו ולסייעו בעבודת השלמתו.

הרחבות

מעלת האדם ומרכזיותו

פי הכל נברא לעבד האדם ולשמשו, ובזה הוא צורה אל כל התחתונים. ומוליך שלמות אל הכל, כמו המלך שהוא המשלים את הכל. חשיבות האדם בעולם הוא יסוד מרכזי. בספרו על אגדות הש"ס כותב המהר"ל שבניגוד לדעת הפילוסופים הטוענים שהאדם הוא כשאר הנבראים ואין בו שום יחוד, דעת חכמי ישראל היא שלאדם הצדיק "מדרגה עליונה יותר מן המלאכים" [חידושי אגדות בכורות ח, ב].

במקום אחר מסביר המהר"ל שהדרך להגיע למדרגה זו היא באמצעות מאבק עם היצר הרע: "יצר הרע, אף שהוא רע בעצמו, מכל מקום על ידו קונה האדם הדבקות בו יתברך לגמרי, כאשר גובר על יצרו ומסלק אותו, כדכתיב 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך'... כי אותם שהם עומדים בתפקידי של מקום ויש בהם יצר הרע והם כובשים אותו, בודאי הם קודמים למלאכים שאין בהם יצר הרע... ולפיכך יצר הרע שברא ה' טוב מצד זה, שכאשר גובר על יצרו מעלתו גבוהה על הכל" [נתיבות עולם, נתיב כוח היצר ד].

על רקע יסוד מרכזיות האדם בבריאה נוכל אף להבין מדוע ישראל נקראו 'בנים'. זאת מכיוון ש"ישראל, כל העולם נברא בשבילם ולכן נקראו ישראל בנים שהם אינם, רק בשביל עצמם" [דרך חיים ג, ד]. ככלל, כל נברא נוצר לצורך נברא אחר. דוגמא טובה לכך היא שרשרת המזון: העשב נוצר כמזון לחגב, והחגב נוצר כמזון ללסאה. ישראל, לעומת-זאת, לא נוצרו לצורך נברא אחר, הם פסגת הבריאה ולכן הם נקראים 'בנים'. כשם שאדם מעמיד צאצאים כמטרה בעלת ערך עצמי ולא על מנת שצאצאיו ידאגו לו וישמשו אותו, כך גם ישראל נוצרו לתכלית עצמית ולא לצורך נבראים אחרים.

שאלות לדין

כאן המהר"ל אומר שכל הנבראים נשפָּרְיָם בְּהִיְיָתָם כְּמֹ שֶׁנֶּבְרָאוּ, ואילו בפרק א' כתב שכל הנבראים 'כולם הם פועלים!'

נראה שהאדם דווקא כן משועבד תחת סדרי הטבע (גשמים, אסונות טבע, חוקי הפיזיקה). האם זה סותר את דברי המהר"ל?

שני מושלים בעולם התחתון, השמש והאדם

וכאשר תתבונן במציאות עולם הזה, נחלק לשני חלקים, כוללים כל המציאות. האחד, הוא המציאות התחתון, והוא בכלל מסדר תחת השמש והשמש כולל אותו. פי השמש מלך עולם הטבע, ועולם הטבע מסדר תחת השמש וכמו שתמצא מבאר מן הכתוב, שכאשר ירצה להזכיר כל העולם יאמר תחת השמש, וכדכתיב (קהלת א, א): מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש. וראיתי כל אשר נעשה תחת השמש וכן תמיד. והשמש היא שמירת סדר עולם הטבע, במהלכה ובתנועתה במה שהיא מושלת בעולם הטבע. וכמו המלך שהוא השומר את הסדר לבלתי יצא אֶחָד מן הסדר הראוי, כך השמש שהוא המושל על עולם הזה, וכדכתיב (תהלים קלו, ח): את השמש לממשלת ביום. והוא השומר סדר העולם, לבלתי יחליף ומייר את סדר הראוי, ויעמד על עמדו. ודבר זה ידוע מאד ואין ספק בזה, זהו החלק האחד.

החלק השני הוא האדם בלבד, שהוא חלק שני נגד כל המציאות. שהוא בפני עצמו, אינו נכלל עם שאר הנמצאים. שהרי בשביל האדם נברא הכל, ואיך יהיה נכלל העבד עם אדוניו? דבר זה לא יתכן כלל. ולפיכך הוא חלק בפני עצמו.

והוא גם כן נחלק מן חלק המציאות הראשון, אשר לא ישנו סדרם אשר נברא עליו, אבל לא יקנו גם כן דבר מעלה נוסף על עצמם, רק הם נשפָּרְיָם בְּהִיְיָתָם כְּמֹ שֶׁנֶּבְרָאוּ, וכמו שנתבאר בפרק ג'. והאדם הזה, שהוא החלק השני, אפשר שיצא מן הסדר הראוי. אבל האדם הוא קונה מעלה יותר ממה שהיה לו. וכמו שהשמש הוא מלך, גם כן האדם הוא מלך, שהרי הכל נתון תחתיו. ומלכות האדם היא, שהוא מוליך שלמות אל כל התחתונים. פי הכל נברא לעבד האדם ולשמשו, ובזה הוא צורה אל כל התחתונים. ומוליך שלמות אל הכל, כמו המלך שהוא המשלים את הכל*.

כשנבחן את העולם הזה, נמצא שהוא מורכב משני חלקים הכוללים את כל המציאות. החלק האחד, העולם התחתון הכולל את כל מה שתחת השמש ואף השמש כלולה בו. השמש היא כמלך על עולם הטבע, וכל עולם הטבע נמצא תחת ממשלת השמש. דבר זה מבואר בספר קהלת, שכאשר הוא רוצה לומר עולם הטבע הוא אומר: תחת השמש, לדוגמה: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. ראיתי ונתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש. השמש היא השומרת על סדרי הטבע, על פי מהלכה ותנועתה נקבעים סדרי הטבע. דומה הדבר למלך שהוא שומר ומקפיד על סדרי הממלכה שלא יופרו, כך השמש מושלת בעולם הזה. כמו שנאמר: את השמש לממשלת ביום. השמש שומרת על סדרי העולם שיתקיימו סדריו. דבר זה ידוע ואין בזה ספק, זהו החלק האחד מחלקי עולם הזה.

החלק השני הוא האדם. האדם הוא מציאות עצמית, שאינה כלולה עם שאר הנבראים. בשביל האדם נברא הכל, וכל המציאות נועדה לשרת את האדם. לא יתכן שהאדם יהיה כלול עם שאר הברואים, כשם שלא נכלול את האדון עם עבדיו. לכן אנו צריכים לומר שהאדם הוא מציאות עצמית.

הבדל מהותי נוסף בין האדם לשאר הנבראים, ששאר הנבראים לא משנים את מציאותם, לא לשלילה ולא לחיוב, אינם יורדים ממעלתם ואינם קונים מעלה נוספת מעל המציאות בה נוצרו, אלא הם נשארים כמו שנבראו. דבר זה התבאר לעיל בפרק ג'. לעומתם האדם יכול להשתנות מהמציאות בה נברא, הוא אמור לקנות מעלה גבוהה יותר מזו שהיה בשעת בריאתו. כמו שהשמש היא מלך המושל על עולם הטבע, כך האדם מושל על כל מה שמצוי בעולם התחתון. מלכות האדם היא בכך, שהוא מקנה שלימות לכל הבריאה, כמו המלך שמקנה שלימות לכל העם. כל הנבראים נוצרו כדי לשרת את האדם, הם בבחינת החומר, האדם נתון למציאות את המימד הרוחני, משום כך הוא משלים את העולם והרי הוא בבחינת מלך.

מלכות השמש אינה משתנת, מלכות האדם משתנת ומקנה שלמות לעולם

ביאורים

ראינו אתמול שהאדם מובדל משאר המציאות הטבעית על-ידי יתרונו השכלי. הבדל נוסף, שהוא פועל יוצא מיתרונו זה, הוא בכך שאותו חלק שמבדילו משאר הבריאה אינו סטטי (קבוע), אלא נועד לשינוי ועליה. על האדם מוטלת העבודה לא לעמוד במקום במדרגתו השכלית הרוחנית, אלא לשאוף להוסיף בכל עת מעלה על גבי מעלה. מובן שתוספת זו צריכה להיות מופנית למה שקשור למעלתו וליתרונו, דהיינו לצדדים הרוחניים והשכליים שבו, ולא לצדדים הגשמיים הטבעיים שבו, בהם הוא משותף לשאר הבריאה.

יתרון זה, המאפשר לאדם להתקדם במעלה ולא לעמוד במקום, עלול להביא גם לתוצאה הפוכה בה לא רק שאין התקדמות כלפי מעלה, אלא יכולה להיות גם נפילה. האדם אינו יצור סטטי מבחינה רוחנית כשאר הבריאה, והוא נתון כל הזמן לשינויים. עליו להכריע לאיזה כיוון רצונו ללכת. הדרך להתקדם לכיוון הרוחי היא ההתעסקות במעשים האלוהיים, שהם התורה והמצוות. אפשרות זו אינה קיימת בשאר המציאות הטבעית כולה, שמה שיש בה לא מיועד לשינוי רוחני ואין בה את האפשרות להגיע לכך.

משום כך, מבאר המהר"ל, כשהנביאים הוכיחו את ישראל הם השתמשו בהשוואתם לכוחות טבעיים כבעלי חיים וגרמי השמים, להורות לישראל שלמרות מעלתם הגבוהה בהרבה מכל הכוחות הטבעיים, בכך שלא מימשו את מעלתם זו הפכו עצמם לפחותים מהם מבחינה מסוימת, שבניגוד לישראל, הרי הם לא שינו את יעודם.

הרחבות

• מרכזיות האדם בבריאה

בימים האחרונים עסקנו בשיטת המהר"ל בה מוצב האדם במרכז הבריאה. אולם, דבר זה נתון במחלוקת ראשונים. הרס"ג סובר שאכן, אם נתבונן בבריאה, נראה שהדבר החשוב ביותר, בשבילו נברא הכל, נמצא באמצע. ובאמצע העולם נמצא האדם: "מצאנו את הארץ באמצע והשמים והגלגלים מקיפים אותה מכל רוחותיה, נתברר לנו שהדבר שהוא מטרת הבריאה הוא בארץ. חקרנו אחר כך כל חלקיה ומצאנו כי העפר והמים מתים, ומצאנו הבהמות בלתי מדברים, ולא נותר אלא האדם, ידענו ברור שהוא המטרה המכוונת בלי ספק" [אמונות ודעות ד].

הרמב"ם לעומת זאת, שולל גישה זו מכל וכל. לדעתו האדם אמנם נעלה יותר מכל הנבראים העשויים מחומר, אך אין זה נכון כלפי בריאות רוחניות [מורה נבוכים ג, יג]. הרב קוק מבאר שמחלוקת זו ביחס לחשיבות האדם כלל אינה מחלוקת. זוהי הכרעה מוסרית המשתנה מדור לדור בהתאם למצב הנפשיות החיות בו [מאמרי הראיה עמ' 111-110]. (להרחבה נוספת: אורות הקודש ג, שז).

• יכולת ההתעלות מאפשרת גם ירידה

והאדם קונה מעלה יותר ממה שיהיה, אבל הוא יוצא מן הסדר. המהר"ל כותב שמחד, לאדם יש אפשרות להתעלות, בניגוד לשאר הברואים. אך מאידך, יש לו אפשרות גם 'לצאת מהסדר', לקלקל את מעשיו ולרדת מטה מטה.

הגמרא במגילה מביאה דברים דומים על עם ישראל כולו: "כי נפל תפול לפניו, דרש רבי יהודה בר אלעאי: שתי נפילות הללו למה? אמרו לו: אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהן יורדין - יורדין עד עפר, וכשהן עולין - עולין עד לכוכבים" [טז, א].

המהרש"א מפרש דברים אלו באופן הבא: "אומה זו משולה לעפר... שיורדין עד עפר. שהכל מושלין בהן... כמו העפר שנדרסת לכל. וכשהן עולין - עולים עד לכוכבים. כמו שאי אפשר לאדם לעלות למקום הכוכבים כך אי אפשר לכל אומה ולשון לשלוט בהן".

ניתן להמשיל זאת לכוח האטום, בו אפשר להשתמש בצורה נכונה ובכך לגרום לחסכון בחשמל ובפחם, ומנגד אפשר להשתמש בו בצורה הרסנית ולייצר בעזרתו פצצות. כך גם ביחס לאדם. מחד, כיוון שלאדם ניתן כוח רב הוא יכול להביא איתו ברכה לעולם, ומאידך, עלול הוא לגרום סבל רב. גם בתור אומה קיבלנו כוח רב. אם נמלא את תפקידינו ונקיים את מצוות ה', נרום את העולם כולו. אך אם נתעלם מתפקידינו וננהג כחוקות הגויים, נרד עד עפר חס-וחלילה, ואיתנו ירד העולם כולו.

שאלות לדין

מדוע הנביאים מוכיחים אותנו דווקא על המעשים הפשוטים שבין אדם לחברו, ולא על מצוות בין אדם למקום?

מה גורם לנו לרצות 'חוויה רוחנית', ולהתעלם מהמוסר האנושי הפשוט?

לעילוי נשמת גואל בן שרה ז"ל

והאדם הפך הנמצאים. שכל הנמצאים תחת השמש אינם קונים מעלה על מה שנגבראו, אבל לא יצאו גם כן מסדר הראוי. והאדם קונה מעלה יותר ממה שיהיה, אבל הוא יוצא מן הסדר¹. וכאשר הנביאים היו מוכיחין את ישראל, היו מוכיחים אותם בדברים הטבעיים². כמו שאמר הנביא ישעיה (ישעיה א, א): 'ידע שור קונהו וגו'. ומשה, אדון כל הנביאים, אמר (דברים לב, א): 'האזינו השמים. ואמרו בספרי (שם) על זה: אמר להם: הסתכלו בשמים ובארץ וכל אשר בם, אשר בראתי לשמש אתכם, ואין להם שכר וענש, והם לא שנו מדתם. ראיתם השמש הולך למזרח? או שפא זרעתם את האדמה חטים והיא העלתה שעורים? ואם אתם מקימים תקבולו שכר, ואם לאו תקבולו ענש, על אחת כמה וכמה. אמן מעלתו על ידי הפעשים האלהיים, וכמו שהתבאר למעלה ממעשה ידיו של אדם, שהם יותר נאים ומשפחים ממעשה הטבע, שהם מעשה אלהים, נדבר זה מיחד באדם³.

האדם יכול להגיע לשלמות, אך גם יכול לרדת למטה ממדרגתו הטבעית

שונה האדם משאר הברואים, לא רק בזה שהם אינם יכולים להתעלות מעל המצב בו הם נבראו ואילו האדם יכול להתעלות, אלא גם בזה שהם אינם יכולים לרדת מהדרגה בה נבראו והאדם עשוי לרדת. בשעה שהוכיחו הנביאים את ישראל על מעשיהם, הם השתמשו בהשוואה לעולם הטבע, וכונתם בזה הייתה שישראל היו צריכים ללמוד מעולם הטבע שלא לרדת מהמעלה הטבעית שלהם, כמו שאמר ישעיהו הנביא: ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו. ומשה אדון הנביאים אמר: האזינו השמים. אמרו על כך חכמים בספרי: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אמור להם לישראל: הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם שמינו את מדתם, או שמי אמר גלגל חמה איני עולה מן המזרח, ותשמע הארץ אמרי פי, הסתכלו בארץ שבראתי לשמשכם שמינו את מדתה, שמי זרעתם בה ולא צמחה, או שמי זרעתם חטים והעלתה שעורים... והלא דברים קל וחומר ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד, אם זוכים אין מקבלים שכר ואם חוטאים אין מקבלים פורענות, ואין חסים על בניהם ועל בנותיהם, לא שינו את מדתם, אתם שאם זכיתם אתם מקבלים שכר, ואם חטאתם אתם מקבלים פורענות, ואתם חסים על בניכם ועל בנותיכם, על אחת כמה וכמה שאתם צריכים שלא תשנו את מדותיכם. אדרבא על האדם להתעלות ממדרגתו הטבעית על ידי מצוות התורה, כמו שהתבאר לעיל בפרק ב', שמעשי האדם נאים ומושלמים יותר ממעשי הטבע. אפשרות העלייה של האדם היא המייחדת את האדם משאר הנבראים.

ביאורים

לאחר שהובן שיתרונו של האדם על פני שאר הבריאה הוא בר שינוי היכול להתבצע לפני כיוונים מנוגדים - עליה וירידה, ועל האדם להתאמץ להתרומם ולא ליפול, מבאר המהר"ל שלשם כך ניתנו לנו שני סוגים של מצוות בתורה - מצוות עשה ומצוות לא תעשה.

ראינו בתחילת הפרק את הגמרא במסכת מכות [דף כג ע"ב]: "דרש רבי שמלאי ש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם". אין זה מקרה שיש מספר מסוים לשני סוגי המצוות, ויש בעניין עומק רב.

365 מצוות לא תעשה הן כנגד 365 ימות החמה, שהם למעשה הסדר סביבו סובב כל העולם הטבעי. העולם מתנהל לפי חלוקה זו של ימות השנה, וזה הזמן שלוקח לשמש לסיים את מסלולה ולהתחילו שוב, וכך בכל שנה ושנה. תפקיד סוג זה של מצוות הוא למנוע את האדם מנפילה והידרדרות רוחנית. אדם שלא מצליח בכך, מאבד את מדרגתו ויתרונו, ובכך הוא יוצא מהסדר הרצוי שלו, מהקומה הבסיסית הראויה לו.

הסוג השני של המצוות הוא מצוות עשה שהן כנגד מספר איבריו של האדם. על ידי איבריו, יכול האדם לפעול ולעשות, לקנות עוד מדרגה ולהתקדם עוד שלב. למרות הדמיון החיצוני לבעלי החיים, גופו של האדם אינו גוף בהמי אלא גוף קדוש שנעשה בצלם אלוהים, על כן אבריו מאפשרים לו להתעלות. אפשרות זו יכולה להתממש על ידי המצוות שנועדו למטרה זו - מצוות עשה, שכשמן, יש בהן עשייה והתקדמות.

הרחבות

• מצוות עשה כנגד רמ"ח איבריו של אדם

ועל ידי אבריו, שהם רמ"ח, נברא בצלם אלהים. ומצד הנה הוא מולך בתחתונים. המהר"ל מסביר שרמ"ח מצוות עשה, שניתנו כנגד איבריו של אדם, באות לתקן את איבריו האדם ובכך להעלות אותו למעלת 'צלם אלוהים'.

במקום אחר מסביר המהר"ל, שההבדל בין התורה למצוות הוא שהמצוות באות לתקן את קומת האדם הבסיסית בשלמות, ואילו התורה באה להוסיף לו מעלה רוחנית נוספת. לכן, אדם שמזדמנת לפניו מצווה שלא יכולה להיעשות על ידי אחרים, יקיימנה אף על חשבון לימוד תורה. כיוון שהמצוות באות לתקן תיקון בסיסי יותר [נתיבות עולם, נתיב התורה א].

בדרשותיו על התורה המהר"ל מרחיב את היריעה. לנשמה בעולם הזה יש שני חסרונות: א. מקום (עצם ההמצאות בעולם הזה הוא חסרון בעבורה, שהרי נחצבה ממקום גבוה). ב. עצם ההתדבקות בגוף על כל חסרונותיו. כנגד חסרון המקום באים שס"ה מצוות לא תעשה (כנגד ימות החמה) שמתקנים לנשמה 'מקום חדש' ורוחני יותר. כנגד חסרון הגוף באים רמ"ח מצוות עשה המכוונים כלפי: 'רמ"ח אברים אל הגוף, אשר בהם יושלם ויוכלל גוף שלם והם עצם הגוף כמו שאמרנו למעלה כי על ידם הוא בשלמות, ככה השלים השם יתברך את הנשמה ברמ"ח מצוות עשה" [דרשות המהר"ל, דרוש על התורה].

יתכן וזוהי כוונת המהר"ל בדבריו בתחילת פרקנו, שם המשיל את המצוות לחבלים המעלים את האדם מהבור.

שאלות לדין

באילו מצבים בחיים אנו צריכים לשמור על הקיים, ובאילו לשאוף להתקדם? מה הכוונה שישראל נחשבים ל'כל המצוות', הרי אנו בסך הכל אומה אחת קטנה?

מצוות לא תעשה לשמירת דרגתו הטבעית, בחינת מלכות השמש

וכאשר רצה השם יתברך לזכות את ישראל בשני מיני מצוות, שהם: לא תעשה ועשה. שהמצוות לא תעשה הם שימור הסדר, שלא יהיה לאדם יציאה מן הסדר. נתן לישׂראל מנין המצוות כמספר ימות החמה, כי כבר אמרנו, כי החמה היא שמירת סדר הנמצאים ויקימה הם שס"ה. ואלו שס"ה ימים הם משלימים אמתת מלכות החמה, כמו האברים לאדם. פי על ידי {ימות} החמה שהם שס"ה, גומרת ממשלתה. עד שמספר זה, שהוא שס"ה, מסגל בעצמו לשמירת הסדר, ובלתי יציאה מן סדר המציאות. ולפיכך, כאשר נתן השם יתברך תורה לישראל, אשר ישראל נחשבו כל המציאות, כמו שהחמה והאדם הם כל המציאות, נתן להם שס"ה מצוות לא תעשה, כמספר ימות החמה, שהיא שמירת סדר המציאות. פי מאחר שסדר המציאות בכללו הוא על ידי מספר שס"ה, שהם מספר ימות החמה, נתן לישראל גם כן מספר שס"ה לא תעשה, ועל ידם שמירת הסדר. ובשמירת מצוות לא תעשה אין יציאה מן הסדר.

ונתן להם עוד רמ"ח מצוות עשה, שהם קנין מעשה, שעל ידם קונה מעלה ושלמות. כנגד חלק המציאות השני, שהוא האדם, שנמצא באדם קנין מעלה, שלא תמצא בחלק הראשון, שאין בו קנין כלל, רק נשאר על מה שנברא עליו. והאדם בלבד יש בו קנין מעלה.

והאברים של אדם הם שלמות צורת האדם. פי אל תחשב כמו שחשבו קצת בני אדם, והם הרופאים, כי האברים של אדם הם טבעיים כמו שאר בעלי חיים. פי אין הדבר כך כלל, כי רופאי אליל המה, לא ידעו באמת תאר האדם ואבריו, שגלו אלהי. ולפיכך, האברים שלו הם שלמות האדם. ועל ידי אבריו, שהם רמ"ח, נברא בצלם אלהים. ומצד הזה הוא מולך בתחתונים. שנגמור (בראשית א, כו): נעשה אדם בצלמנו וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים. ולפיכך, מספר המצוות, שהם שלמות האדם, כמספר אבריו, שהם גם כן שלמות ומעלת האדם, עד שהוא בצלם אלהים, על ידי רמ"ח אבריו. ושלמות ומעלת המצוות נמשך אחר השלמות הזה, מה שהאדם נברא בצלם אלהים, שעל ידי זה האדם הוא שלמות כל התחתונים.

כאשר רצה הקב"ה לזכות את ישראל בשתי מערכות המצוות, נתן להם מצוות לא תעשה ומצוות עשה. מצוות לא תעשה מטרות לשמור על האדם שלא ירד ממעלתו הטבעית, לכן מספרן של מצוות אלו הוא שס"ה כמנין ימות החמה. כפי שביארנו לעיל, שהשמש היא המושלת על כל הנמצאים ושומרת על תפקודם. ימות החמה הם שס"ה שבהם היא משלימה את מלכותה על עולם הטבע, נמצא שמספר שס"ה הוא המספר המסוגל לשמירה על הרמה הטבעית ושלא ישנו מרצון הבורא. לכן כשנתן הקב"ה תורה לישראל, נתן להם שס"ה מצוות לא תעשה כמנין ימות החמה. מנין מצוות זה הוא המסוגל לשמור על ישראל, שהם עיקר המציאות, שלא ישנו ממעלתם הטבעית. בשמירת מצוות הלא תעשה לא ישנו מרצון הבורא.

מערכת שניה של מצוות היא מערכת מצוות העשה. תפקידן להקנות מעלה מעל הרמה הטבעית, הרמה שבה נברא האדם, ובאמצעותן יקנה האדם מעלה ויגיע אל השלמות. מנין של מצוות העשה כמנין אברי האדם, לפי שרק לאדם, בשונה משאר הנבראים שנשארים ברמתם הטבעית, יש אפשרות של התעלות מעל הרמה הטבעית בה נברא.

אברי האדם הם היוצרים את שלמות צורת האדם. אל תחשוב כמו שחושבים הרופאים, שאברי האדם הם טבעיים כמו אברי שאר בעלי החיים, אין הדבר כמו שהם חושבים, כי הרופאים אינם יודעים שאברי האדם ותארו הם דפוס אלוקי. ומכיון שהם בדפוס אלוקי, לכן אברי האדם וצורתו הכללית הם שלמות האדם. רמ"ח אברי האדם הם המלמדים על היותו נברא בצלם אלוקים, ומצד צלם אלוקים שבו - שהוא מורה על היותו רוחני אלוקי - הוא מלך על העולם התחתון, כמו שנאמר: נעשה אדם בצלמינו וכו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים. לכן מנין מצוות העשה שמשלמות את האדם, הוא רמ"ח כמנין אבריו, שגם אבריו משלימים את האדם עד שהוא במעלת צלם אלוקים. מנין המצוות הינו פועל יוצא משלמות צורתו של האדם ברמ"ח אבריו, המלמדים על היותו בצלם אלוקים. והיותו בראו בצלם אלוקים מקנה לו את מקומו כמשלים לכל הנמצאים התחתונים.

רמ"ח מ"ע להעלות את האדם, בחינת מלכות האדם

רמ"ח אברי האדם הם שלמות האדם שנברא בצלם אלוקים

ביאורים

אנו רגילים לחשוב שבאדם יש שני צדדים - חומרי ורוחני, כאשר הצד החומרי שבו הוא הגוף, והצד הרוחני הוא הנשמה שבקרבנו. לאמיתו של דבר אין זה מדוייק, מפני שהצד הרוחני שבאדם אינו ממוקד רק בנשמתו והוא מקיף הרבה יותר מכך. גוף האדם אמנם בנוי מאיברים גשמיים, ובדבר זה אין הבדל רב בינו לבין שאר בעלי החיים, אך התורה מעידה כי "בצלם אלוהים עשה את האדם", מה שאומר שבמובן מסוים גוף האדם דומה לבורא יתברך, ומשום כך מקבל הוא משמעות רוחנית עמוקה. מחשבה זו משנה את התפיסה בה הורגלנו, ולמעשה מעמידה את האדם במדרגה אלוהית גבוהה מאוד.

הבנה זו מאפשרת לחלק את המציאות לשני חלקים מרכזיים: המציאות הטבעית והמציאות האלוהית-רוחנית. על המציאות הטבעית שולטת השמש, כפי שראינו בלימוד הימים הקודמים, וכנגד ממשלת השמש ניצבת ממשלת האדם השולט על המציאות הרוחנית.

מובן הוא שחטא מגיע מהצד החומרי ולא מהצד הרוחני שבבריאה. על כן מספר מצוות לא תעשה, שנועדו להגביל את הצדדים החומריים ולשמר את המדרגה הקיימת, הן כנגד מספר ימות החמה, שתפקידה לשמור על הסדר החומרי בבריאה. ומכיוון שאבריו של אדם קשורים לצדדים הרוחניים בבריאה כפי שארנו, מובן מדוע מניין מצוות עשה שנועדו לרומם את האדם, הן כמניין אבריו של אדם.

המהר"ל קושר לכך גם את החילוק שבין מצוות לא תעשה, שבהן נשים חייבות כגברים, לבין מצוות העשה שהנשים פטורות מחלקן. המהר"ל מסביר שלנשים יש טבע שונה מאשר לגברים, טבע שבנוי כשהוא תואם אל המציאות הרוחנית העליונה אך לא נועד לייצר אותה. לכן דווקא מהמצוות שמייצגות את השינוי בעולם ואת התהליך של ההתרומות, נשים פטורות.

הרחבות

• ברכת שלא עשני אישה

ולפיכך, כל מצוות לא תעשה מחייבים בהם הנשים גם כן כמו האנשים, אף כי מדרגתם חמרי. הטור שואל מדוע האיש מברך שלא עשני אישה והאישה שעשני כרצונו. תשובתו היא: מכיוון שהאישה מקיימת פחות מצוות שהרי היא "אינה חייבת במצוות עשה שהזמן גרמא. ונהגו הנשים לברך שעשני כרצונו ואפשר שנוהגים כן שהוא כמי שמצדיק עליו הדין על הרעה" [טור אורח-חיים סימן מן].

הרב קוק מסביר את השוני בין הברכות באופן אחר: "הנשמות בגורל חייהן, מחולקות הן לפועלות ולנפעלות, לרושמות את החיים ואת הוויתם בכל מכמניהם, ולנרשמות מהם. וזהו ההבדל העצמי, שיש בין נפש האיש, הפועל, החוקק, הכובש והמדביר, ובין נפש האישה, הנרשמת, הנפעלת, הנחקקת והנכבשת והמתדברת" [עולת ראייה ח"א עמוד עא]. נפשו של האיש שונה מזו של האישה. האיש מלא בכוחות לכבוש, לשנות ולתקן את העולם. האישה לעומת זאת יותר "זורמת" בתוך המציאות, היא לא באה לשנות. לכן, נשמתו של האיש נעלית יותר "מנפש האשה, הנחשבת כחומר לגבי צורה... ורבה היא ההודאה המחויבת ליוצר הנשמה, מכל איש ואיש, שלא עשני אישה".

יחד עם זאת, מוסיף הרב קוק, בגלל כוח האיש לשנות הוא עלול לסטות מן הדרך הנכונה ולפגוע בעצמו או בסובבים אותו. האישה, לעומת זאת, תכונתה ישרה: "היא עלולה להרשם ולהפעל מתכונת השפע של המעשה אשר עשה האלוהים, מהתכונה הישרה, כאשר עשה את האדם ואת העולם, את התכן החומרי והרוחני שבהוויה, ישר מכוון לרצונו העליון הפשוט והישר, ועל כן מברכת היא האישה בהודאה על חלקה הטוב: שעשני כרצונו" [שם].

שאלות לדין

למה החטא מוגדר בלשון המהר"ל כ'ציצא מן הסדר', הרי הרבה פעמים יותר נוח לחטוא? איך האדם נחשב 'צורה' אל השמש, הרי הוא חי מכוחה!?

לעילוי נשמת רבי מנחם עזריה בן הרב יצחק הכהן ז"ל

ותעמיק יותר בענין זה ותדע ותבין, שהשמש והאדם שני מלכים. כי השמש הוא מושל בעולם, כמו שאמר הכתוב (שם טו): לממשלת היום. והאדם מושל בנמצאים גם כן, כדכתיב (שם לו): וירדו בדגת הים ובעוף השמים, ודבר זה מבאר.

והמושל האחד הוא מושל הגשמי, כי השמש היא גשמית. והמושל השני הוא נבדל, כי האדם אינו גשמי גמור, הן בנשמתו האלהית, שיש לו נשמה קדושה, והן מצד שצאמר בו (שם טו): כי בצלם אלהים עשה את האדם. כי יש בצורתו ענין אלהי, למי שידע ברזי החכמה. מכל מקום, על כל פנים, יש באדם ענין נבדל. הרי כי אלו שני דברים מחלקים: האחד, הוא, יש לו חשיבת גוף. והשני, יש לו ענין בלתי גשמי, והוא נבדל. יהיה הפרוש מה שיהיה בלשון צלם אלהים סוף סוף יש באדם דבר אלהי נבדל.

והנה השמש והאדם היותר עליון בעולם הזה. כי העולם הזה יש בו חמר וצורה נבדלת. והחמר היותר עליון הוא לשמש, כי יש לו חמר זה. ומעלת הצורה הנבדלת לאדם, ולכן אלו שנים הם נחשבים מלכים, מצד שהם עליונים בנמצאים בעולם הזה. והאדם נחשב צורה אל הנמצאים כלם אף אל השמש.

וידוע כי החטא הוא מצד החמר, לא מצד הצורה. ולפיכך, מצוות לא תעשה שלא יעשה חטא הוא כנגד ימות החמה, שאין בה יציאה מן הסדר, אף כי היא גשמית, ודבר זה יתבאר עוד בפרק י"ג ע"ש. ולפיכך, כל מצוות לא תעשה מחייבים בהם הנשים גם כן כמו האנשים, אף כי מדרגתם חמרי, כי מצוות לא תעשה מצד החמר גם כן, ובדבר זה הארכנו במקום אחר⁴. ואלו מצוות עשה שהזמן גרמא פטורין מהם הנשים, כי מצוות עשה המצוה היא מצד הצורה, כי הצורה היא שלמות האדם, והשלמתו היא מצד מצוות עשה.

ולא יהיה לך ספק, כי מספר ימות החמה, שהם שס"ה, מתייחסים מספר ימיה אל החמה כפי מה שהיא⁵. וכן מה שמוספר אברי האדם הם רמ"ח, מתייחסים מספר אבריו של אדם כפי מה שהוא אדם. ואין בזה ספק.

אם נעמיק יותר בענין זה, נשכיל להבין את היות השמש והאדם שני מלכים. השמש היא מושלת בעולם, כמו שנאמר: את המאור הגדול לממשלת היום. וגם האדם הוא מושל על כל הנמצאים כמו שנאמר: וירדו בדגת הים ובעוף השמים. אלו הם דברים ברורים.

השמש היא מלך גשמי, כי השמש גשמית. המושל השני, האדם, הוא מושל רוחני כי האדם אינו רק גשמי משני פנים, מצד נשמתו שהרי יש לו נשמה אלוהית קדושה, ומצד שנאמר בו: בצלם אלוהים עשה את האדם, כי בצורתו יש ענין אלוהי למי שידע ברזי החכמה וכמו שנתבאר למעלה. בכל אופן באדם יש ענין רוחני. נמצאנו למדים כי שני המושלים הללו שונים זה מזה, לאחד מעלה גשמית ולשני מעלה רוחנית. בכל דרך בה נפרש את המושג צלם אלוהים, נלמד על היות האדם רוחני אלוהי.

השמש והאדם הם הנבראים העליונים בעולם הזה. בעולם הזה יש חומר ומהות רוחנית. לשמש מעלת החומר העליון ביותר, כי החומר שלה הוא חומר זך. ולאדם מעלת המהות הרוחנית. לכן שני אלו נחשבים כמלכים בעולם הזה. האדם נחשב כמהות הרוחנית של כל הנמצאים כולל גם השמש.

ידוע כי החטא נובע מצד החומר ולא מצד הפן הרוחני, ולכן מצוות לא תעשה הן כנגד ימות החמה, כי החמה אינה משנה את רצון הבורא אף שהיא חומרית. לכן נשים חייבות במצוות לא תעשה כמו הגברים, אף כי מדרגתן נחשבת למדרגה חומרית יותר מזו של הגברים. טעם הדבר, כי מצוות לא תעשה הן מהצד החומרי, ודבר זה יתבאר עוד לקמן בפרק מ"ד. לעומת זאת נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, מפני שמצוות אלו באות מן הפן הרוחני, שהוא שלימות האדם, והשלמתו היא במצוות העשה.

דבר זה צריך להיות ברור, ימות החמה הם שס"ה, מפני שהמספר שס"ה מתאים למהותה של החמה, וכן מנין אברי האדם רמ"ח מפני שהמספר רמ"ח מתאים למהותו של האדם.

השמש מושל גשמי ואילו האדם מושל מצד נשמתו האלוהית וצלם אלוהים שבו

השמש הינה בעלת החומר הון ביותר בעולם. האדם הינו הרוחני ביותר בעולם

החטא מצד החומר לכן מצוות לא תעשה נשים חייבות. מצוות העשה מצד הצורה ולכן נשים פטורות מחלקן

שס"ה תואם למהות השמש, רמ"ח תואם למהות האדם